

Heinrich Fries

BUDUĆNOST CRKVE — CRKVA BUDUĆNOSTI

I.

Budućnost je velika tema ovog trenutka. Obraduje se na svim poljima i dimenzijama: filozofski kao »princip nada«, teološki u teologiji nade. Na isti način budućnost vlada onim političkim i društvenim nastojanjima koja su posebno određena marksističkim planovima za budućnost: o novom besklasnom društvu koje bi bilo slobodno od gospodarenja, pritiska i ugnjetavanja. Utopija izžaruje eminentnu snagu za oblikovanje sadašnjosti i za nužne mjere potrebne za promjenu. S druge strane, čar budućeg prikazuje sadašnje kao stupanj koji treba nadvladati i koji u sebi ima samo to značenje da bude stepenica ili prolaz prema onom pravom: prema »neskrivenom, prema otkrivenom licu čovjeka« (Bloch), prema besklasnom društvu (Marx), prema točki omega svjetskog razvoja (Teilhard de Chardin).

Još manje važnom od sadašnjosti pokazuje se prošlost u tom procesu i zbivanju. Nju treba karakterizirati jedino time što je prijedena, pa čak što predstavlja opterećenje i zapreku. Korak u budućnost omogućit će se jedino oslobađanjem od prošlosti, odbacivanjem historijskog balasta. Iz toga proizlazi danas vidljiva zaboravljenost i zanemarenost povijesti. A to bi moglo dovesti do posljedice koju je filozof Santajana izrazio ovako: »Tko ništa ne uči od povijesti, taj će biti prisiljen da je ponavlja.«

Danas viđena i praktificirana perspektiva budućnosti određena je time da se budućnost ne gleda jednostavno kao nešto što se još nije zbililo, kao područje nepoznatog, jednostavno skrivenog i nepronicnutog. Budućnost je, naprotiv, nešto voljom određeno, planirano, stvoreno. Ona nije ono što »vrijeme« donese, nego ono što čovjek hoće i od nje učini, što on planira, oblikuje i ulaže. Budućnost se može stvarati, pa zato i predviđjeti. Iz toga proizlazi da čovjek ne ide jednostavno ususret budućnosti ili na nju samo čeka, bilo s protivljenjem, bilo s predanjem, da on budućnost stavlja na svoja ramena. Čovjek čini budućnost proračunljivom, prozirnom.

U tom sklopu i horizontu postavlja se problem budućnosti Crkve. Time to pitanje o Crkvi sudjeluje u duhu i tendencijama vremena u kojem ona konkretno povijesno živi. No upravo taj pogled u budućnost koji se danas nameće i preporučuje, a s njim i problem budućnosti Crkve, ispunja široke krugove u njoj nesigurnošću i — u vezi s tim — strahom i zabrinutošću zbog prijetećeg gubitka identiteta nastalog na temelju novog i nagle promjene prilika, zbog nestajanja — ili mogućeg svršetka Crkve. Nastaje zabrinutost da bi budućnost Crkve mogla biti budućnost bez Crkve. Ali uz tu tjeskobu i brigu živi i nada u pravu budućnost Crkve, u uspon i preporod.

Pokušajmo na tom horizontu i u tom sklopu najprije reći nešto o budućnosti Crkve! Taj je pokušaj već unaprijed pod pridržajem subjektivnog, koji upravo ovdje treba izričito formulirati, pod pridržajem: »kako ja to vidim«. Zato slijedeće analize očekuju i traže kritiku i prigovor. Ne može se dati »konačna« teza, ne može se pružiti potpuna slika. Ovo što slijedi ima karakter pripomena i skica. A s time je povezana nada ili mišljenje da su ono što sam ja ovdje vidio i drugi vidjeli ili mogli vidjeti.

II.

Budućnost Crkve

1) Počinjem pogledom unatrag. Spomenimo najprije da je katolička Crkva sebi dala novu svijest u velikom i značajnom događaju koji je povezan s papom Ivanom XXIII. i s Drugim vatikanskim saborom. Tu se nisu pjevale hvale dobrim starim vremenima ni lamentiralo o sadašnjosti i budućnosti, kako je to prije bio običaj; ovdje se svjesno stvarala dimenzija budućnosti, koja ne znači samo nastavak onoga što je dosad postojalo, nego koja se sastoji u nečemu novom, što ne može biti samo ponavljanje prijašnjega i dosadašnjega. Temeljni program Sabora — obnova Crkve — daje mjesta za perspektivu budućnosti. Bitan vid obnove je obnavljanje prema izvoru koji je normativno posvjedočen u Novom Zavjetu. A upravo time može doći do izražaja da određena područja, impulsi i zahtjevi tog

izvora nisu dosad još (ili ne) dovoljno povijesno dobili na važnosti, da je budućnost ostvarenje onoga što dosad još nije bilo ispunjeno.

Drugi vid obnove je pravo shvaćeni »aggiornamento«, postajanje današnjim: poslanje Crkve za sadašnjost i budućnost, za ljude koji su za nju određeni i u njoj konkretno žive. Taj je vid prije svega došao do izražaja u otvorenoj, dijaloškoj, smionoj i pouzdanoj pastoralnoj Konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu: *Gaudium et spes* — Radost i nada. Taj dokument, koji bi trebalo uvijek iznova čitati, predstavlja kao neki program čovjekova okretanja svijetu u kojem živi, kao solidariziranje s njegovom sudbinom, kao ponudu pomoći, orijentacije i pružanja smisla, kao odvjetništvo za čovjeka i čovječnost protiv svakog krivotvorenja slike o čovjeku i protiv svih oblika nečovječnosti. U tom se dokumentu izričito kaže da »kairos«, tj. svaki povijesni trenutak predstavlja teološko mjesto (*locus theologicus*), orijentaciju i zadatak za Crkvu i teologiju. Uz to je oznaka Crkve kao putujućeg Božjeg naroda, koja je dominirala na tom Saboru, istakla vid budućnosti. Ta misao viatorskog znači rastanak od statičko nepokretnog i zatvorenog shvaćanja o Crkvi, od »kuće pune slave« (taj izraz je aluzija na njem. crkvenu pjesmu koja se pjeva na blagdan posvećenja crkve: »Ein Haus voll Glorie schauet weit über alle Land...« primj. prev.); ta misao sadržava i one elemente i sile koje dopuštaju ili zahtijevaju da se revidiraju dosadašnji oblici ostvarenja i artikulacije Crkve u prošlim kulturnim i društvenim modelima i da se nanovo odredi odnos Crkve, države i društva.

Drugi vatikanski sabor, koji su nazvali Saborom Crkve o Crkvi, bio je u svom tijeku, svojim poticajima, svojim ishodima i u novonastaloj situaciji u Crkvi i svijetu veliko obećanje. Ono je stajalo u znaku pouzdanja i nade. Činilo se da se otvara nova epoha Crkve, ispunjuju riječi koje je Romano Guardini izrekao god. 1923.: »Crkva se buđi u dušama«, riječ koja je nakon 2. svjetskog rata bila djelomično obnovljena: u religioznim promjenama (Revirement) upravo u Njemačkoj. Sad je izgledalo da se ta konstatacija ispunjava i dostiže na neusporedivo veći način.

2) A kako je danas, sada? Moramo reći: upravo spomenuta smiona i potpuno opravdana očekivanja nisu se ispunila. Unutar vrlo kratkog vremena nakon svršetka Sabora (prosinac 1965.) nastupila je promjena koja je citirane riječi *Gaudium et spes* — Radost i nada okrenula u njihovu suprotnost: u žalost i rezignaciju, malodušnost i očajavanje. Upravo se pastoralna Konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu danas upadno i često kritizira, a nerijetko joj se pridaje i oznaka »naivno«, »previše optimističko«.

Impulsi koje je Sabor utemeljio i koji gone naprijed, nastojanja i pokušaji oko obnove, oko susreta sa svijetom, za smiono stupanje u budućnost, poslije Sabora su se sve više suočavali s prigovorima i izazivali slijedeća i slična pitanja: ne gubi li Crkva u svojem nastojanju oko obnove i budućnosti svoj identitet, ne poistovjećuje li se ona nesvjesno s drugima: s drugim vjeroispovijestima, religijama, suvremenim svijetom, s vremenom,

s današnjim čovjekom? Ne postaje li žrtva konformizma, onog »i mi«, koji je već Tucholsky izrugao, ponašanja koje nema snage da formulira ono svoje vlastito, da se distancira, da kaže ne, da se suprotstavi svijetu i njegovim tendencijama? Ne prijete li opasnost da u težnji za obnovom zabaci ono što je već prokušano, što se ne može napustiti? Nisu li vrijeme, društvo, demokracija postali normativnim kriterijem za stvari vjere i Crkve? Ne prijete li pogibelj da dijalog sa svim mogućim partnerima uzdrma sigurnost i stavi u pitanje istinu vjere?

Tako je nastalo i još danas postoji unutar katoličke Crkve polariziranje između tendencija čuvanja i obnove, onih kojima u brizi za crkvenu stvar sve novo i drugačije izgleda sumnjivo i snaga obnove koje u pogledu prema naprijed i u smionosti za promjenu na novo vide gotovo jedinu šansu za Crkvu današnjice i sutrašnjice.

Gledamo li oko sebe, možemo primijetiti kako se Crkva danas manje prihvaća, priznaje i uvažava. Uzrok tome traži se djelomično u prevelikim, a djelomično i premalnim promjenama i orijentaciji prema budućnosti, u »restaurativnom« ili »progresivnom« crkvenom mentalitetu.

Samu činjenicu ne možemo pobijati, a može se pokazati na tako jednostavnim fenomenima kao što je broj istupa iz Crkve, trajno smanjivanje posjetilaca Mise, brzo nestajanje društvenog utjecaja Crkve, opća kritika njenih stavova i propisa, preziranje i ravnodušnost prema mnogočemu što se zbiva u njezino ime. K tome pridolazi napuštanje svećeništva i redovništva, manji broj duhovnih zvanja, kriza vjeronauka, napuštanje uvijek novih pozicija, za koje smo prije smatrali da ih ne možemo napustiti.

Nije li žalosno da je 1975. godine u gradu Münchenu više ljudi napustilo Crkvu nego što ih je bilo kršteno, da se samo još polovica djece katoličkih roditelja krsti? Istina, mogli bismo reći da velegrad nije tipičan. No, tko bi mogao te simptome uzeti olako, osobito kad još uopće ne naziremo promjenu tendencije? Ne sprema li se u velegradu današnjice budućnost sutrašnjice?

Nije li također žalosno što Crkva nije u stanju riješiti konflikte, uspostaviti mir: u Irskoj, na Bliskom istoku, da šuti ili samo šapće tamo gdje bi morala glasno govoriti, svuda gdje se čini nepravda? Tako iskusan i pobožan teolog kao što je Heinrich Spaemann nedavno je napisao: »Onaj koji je na križu povikao: 'Bože moj, zašto si me ostavio?' pita i danas u tisućama mučenih Crkvu: 'Zašto si me ostavila?'«

Po mojem mišljenju, enciklika »Humanae vitae« (1968) postala je datumom crkvene povijesti, vremenskom prekretnicom poslije Drugog vatikanskog sabora, bitnim vrelom i odlučujućim, ako ne i jedinim motivom za »antirimski afekt«, kako ga je opisao Urs von Balthasar — njega nije bilo za vrijeme Koncila, a pogotovo ne u vrijeme pontifikata Ivana XXIII. Izjave enciklike, osobito u pitanju regulacije poroda, koje sasvim konkretno i neposredno pogađaju ljude, ali ih ne uvjeravaju dovoljno, izazvale su dotada nečuvenu općesvjetsku oluju odbijanja i protesta i prilično su mnogo naškodile crkvenom autoritetu. Zapanjuje nepracticiranje

nebrojenih nipošto »hladnih« katolika. Prije nekoliko dana čitao sam jednu analizu iz Amerike u kojoj katolički stručnjaci, a ne anticrkveni kritičari, pokazuju da distanciju katolika prema njihovoj Crkvi i njenom autoritetu i posvuda zapaženo smanjivanje religiozne prakse treba tumačiti kao reakciju na tu encikliku. Ne bih o tom htio preuzetno donijeti sud, ali mislim da te činjenice moramo prije svega uzeti na znanje. Tumačenje tih činjenica izjavom da Crkva mora imati odvažnosti za protivljenje, da je ona znak protivljenja, čini mi se upravo u tom pitanju neprikladnim kao teološka interpretacija.

Tako se u današnjoj Crkvi upravo atmosferski šire nemir, nesigurnost, strah, malodušnost i klonulost. Nitko ne zna kamo vodi put Crkve, nitko nije u stanju dati uvjerljive odgovore i pružiti orijentaciju.

3) Razlozi. Uzrok takvom stanju mnogi kritičari u Crkvi pripisuju činjenici da se u njoj pokušava održati sistem, hijerarhijski, paternalistički i autoritarni, koji nije — nije više — dorastao današnjoj situaciji, zadaći i izazovu. Nasuprot tome — kako kažu — premalo se ostvaruju na Koncilu svečano proglašena načela kolegijalnosti, diferencirane suradnje i suodgovornosti, legitimni demokratski elementi unutar Božjeg naroda, koji je Crkva. Kažu da Crkva još uvijek nosi obilježja moći, gospodstva i samoočuvanja pod svaku cijenu. Praktički i konkretno, ona premalo ostvaruje od onoga što programatski obećaje i zahtijeva: da crkvena služba bude u prvom redu služenje i da se legitimira i smije shvaćati jedino prema svome postojanju za druge.

Kritičari s druge strane vide razlog današnje krize u samom Koncilu, u papi Ivanu XXIII, u »aggiornamentu«, u otvaranju Crkve svijetu, u reformama koje je izazvao Koncil i koje ljude još uvijek uznemiruju, u novim gremijima: sinodama, vijećima, demokratskim elementima, dijalogu, u »ekumenizmu«, prije svega u modernoj teologiji, u njezinim pokušajima i metodama, koje su djelomično vodile do znatnih napetosti s učiteljstvom i pridonijele slabljenju vjere. Prema njima, spasenje Crkve leži u tome da se opozove Sabor i da se vratimo u dobra stara vremena reda, jasnoće i čvrstoće te da Crkva stekne odvažnost za kažnjavanje, suspenziju, ekskomunikaciju i isključenje. Mogući manjak koji bi pritom nastao koristio bi »zdravom smanjivanju«.

Tim faktorima i motivima krize koji proizlaze iz same Crkve pridolazi sveobuhvatna uzdrmanost izvana: doživljaj svijeta i egzistencije koji je potpuno obilježen znanošću i tehnikom, koje ponovno zauzimaju komad po komad zemlje nepoznatog i skrivenog, a koja je dugo vrijeme bila pokrivena pozicijama vjere. Što smo nekad vjerovali, to danas znamo i time vladamo. Tome pridolazi radikalna kritika temelja Crkve: vjere, koju tumače kao svijet želja ili infantilizam; sadržaja vjere, koji se stavljaju u pitanje ili odbijaju ili se smatraju neprihvatljivim; kritika predodžbe o Bogu, koja se shvaća kao projekcija; kritika religije, koja se deklarira kao ideološka nadgradnja ekonomskih odnosa. Isus iz Nazareta, na kojeg se sve Crkve pozivaju, biva dedogmatiziran kao »Isus u lošem društvu«, kao neprijatelj sistema i establishmenta, kao prijatelj carinika

i grešnika. Taj Isus je kadar izazvati nov pokret koji je — i to je tipično — živ izvan Crkve i distancira se od crkvenog Isusa. Sama Biblija, normativni dokument Crkve, gubi u kontekstu tadašnje suvremene literature svoju singularnost i u šikari egzegeze postavlja više pitanja nego što ih rješava. Pitanja cjeline, smisla, biti, često se danas u ime znanosti odbacuju kao pitanja koja ne smijemo postavljati jer su besmislena. Jedino još ostaje pitanje o »know—how«.

U takvoj klimi koja obilježava naše vrijeme, gdje se napadaju temelji onoga od čega Crkva kao zajednica vjernika živi, u epohi uvijek radikalnijeg sekularizma i pozitivizma, epohi proizvodnog i potrošačkog društva u kojem je moguće sve potpuno planirati i izvršiti, kad je riječ »kod Boga ništa nije nemoguće« prenesena na čovjeka, u svemu tome izgleda da su uvjeti mogućnosti Crkve svedeni na minimum. Da Crkva još živi, zahvaljuje, kako kažu, jedino još neistrošenim ostacima i broju onih kojih ipak ima sve manje: staraca, onih koji žive iz tradicije i bez problema se drže ustaljenoga i od tog se ne odvajaju. Ali mladež, kritička i tehnička inteligencija nema — to je očito — više gotovo nikakve veze s Crkvom. Nju više ne napadaju i ne kritiziraju, nego je smatraju kao da faktički ne postoji. Katedrale, crkvene građevine postaju, kao i antički hramovi, svjedoci jedne prošlosti koja sa sadašnjošću i budućnošću nema puno zajedničkog.

Čini se da 20. st., nekad slavljeno kao stoljeće Crkve, postaje stoljećem svršetka Crkve. Izgleda da je budućnost Crkve budućnost bez Crkve.

4) Što nam daje pravo i mogućnost da unatoč svemu govorimo o budućnosti Crkve?

Pokušajmo na to pitanje odgovoriti u dvostrukom smislu.

a) Crkva ima budućnost kao Crkva Isusa Krista jer Isus Krist ima budućnost. To je, istina, u prvom redu iskaz vjere, ali vjere koja se ipak može pozivati na povijest od dva tisućljeća kao povijest svog djelovanja, u kojima je već često zapjevan »Requiem aeternam Deo« — da upotrijebim Nietzscheov izraz — i Crkvi naručen grobni spomenik.

Crkva Isusa Krista ima budućnost jer Isus ima budućnost. Današnji Isusov pokret (Jesus-movement) koji, istina, živi izvan Crkve i crkava, uz sva ograničenja koja se pri tom obično čine i moraju činiti, također je pokazatelj te istine, činjenice da je osoba, stav i djelo Isusa Krista neiscrpivo i uvijek novo, da Isus može više nego ikoja druga povijesna osoba pokrenuti ljude, nadahnuti ih i pozvati na nasljedovanje. Panorama duhovne i religiozne povijesti može uvijek nanovo potvrditi riječ Karla Jaspersa da je Isus »najmjerodavniji od mjerodavnih ljudi«, jer on stoji tamo gdje nema ničeg drugog osim Boga i ljubavi. To je znak da je Isus više nego ljudi kao što smo ti i ja, premda je on i to. Za razliku od ljudi kao ti i ja, Isus je onaj koga uvijek nanovo traže, on je uvijek prisutni, živi, uskršli, koji ljude poziva na nasljedovanje i uzima ih u svoju službu.

Isusov pokret izvan Crkve ne bi ni postojao, kad ne bi bilo Crkve Isusa Krista, u kojoj ostaje prisutan spomen na njega i od koje stvarno žive i

oni koji Isusa pronalaze izvan te Crkve ili protiv nje. To »izvan Crkve« i crkava upućuje slično kao fenomen sekti na to da je u crkvama bilo nešto zaboravljeno, prikraćeno, premalo živo. Takav znak može zbog toga biti samo predmet istraživanja ili ispita savjesti crkava. Ništa ne govori u prilog tome da bi ta danas vidljiva opcija za Isusa vodila k svršetku Crkve. Štoviše, vjerojatno je da se impulsi »Isusova pokreta« koji su, teološki i biblijski promatrani, često sumnjivo jednostrani, nereflektirani i emocionalni, neće moći dugo opirati kritičkom ispitivanju i da se preko Isusa dolazi do susreta tih pokreta i crkava. Ovdje vrijedi Isusova biblijska riječ, koja se malo citira: »Tko nije protiv vas, taj je za vas« (Lk 9, 50). Što konvergira prema zajedničkom, može biti spasonosno i korisno za sve koji se pozivaju na to zajedničko središte i cilj.

b) Crkva ima budućnost kao zajednica vjere orijentirane na Isusa i kao zajednica onih koji na taj način vjeruju. Čovjek ne može postati toliko jednodimenzionalan da bi bio još samo element ili funkcija tehnike, objekt i subjekt potrošnje i proizvodnje, planiranja i manipulacije, subjekt koji još samo postavlja pitanje »kako«, a ne poznaje i ne dopušta pitanja o cjelini, porijeklu, temelju, svrsi i smislu, pitanje koje kruži oko teme: što je čovjek? Nerazmjernost koji za današnjeg čovjeka postoji u rascjepu između savršenih sredstava i zbrkanih ciljeva neprestana je provokacija i ujedno trajni zadatak.

Pitanje o čovjeku — kako ga treba shvatiti, kako mu dati smisao i odrediti cilj, ne nestaje tako dugo dok čovjek živi, premda ta pitanja izgledaju skrivena i zatrpana. Ona se ponovno javljaju. Pitanje o čovjeku nerazdjeljivo je povezano s pitanjem o Bogu u smislu Bultmannove riječi: »Govoriti o čovjeku znači govoriti o Bogu«. Negativni oblik glasi: »Ateist promašuje čovjeka« (H. Braun). U tom kontekstu kreću se iskazi kršćanske vjere i iskazi kršćanske zajednice vjernika. Pri tom treba reći da vjera stoji u odnosu prema zajednici i isto tako stvara zajednicu. Teza o budućem bezreligioznom, sekulariziranom i ateističkom dobu postaje sve više sumnjivom. Vrijedno je pažnje da se sociolozi, kao Horkheimer i Berger, danas postavljaju odvjetnicima religije i oblika života koji njoj odgovara.

Crkva ima budućnost kao zajednica vjernika koja je orijentirana prema Isusu i vjernika koji iz te vjere u nadi i ljubavi žive. Ona ima budućnost ako zna iskaze kršćanske vjere artikulirati kao oslobađajući odgovor na pitanja čovjeka koji živi u povijesnoj i društvenoj konkretnosti, ili kao oslobađajuća pitanja koja su kadra čovjeka probuditi i pozvati te ga staviti pred pitanja o samom sebi i svojoj odgovornosti. Crkva ima budućnost ako je kadra uvjerljivo i vjerodostojno učiniti projekt ljudske egzistencije i svijeta koji se temelji na vjeri, ufanju i ljubavi. Crkva Isusa Krista može i mora unijeti svoju sliku o čovjeku, njezino u vjeri dano obrazloženje i praktične posljedice za sve ljude i za svakog čovjeka u svakoj mogućoj situaciji koje iz toga slijede, u kontekst i kontrastni program antropologija koje nam se danas nude.

Iz tih razmatranja koja prihvaćaju budućnost Crkve i vjeruju u nju proizlazi daljnje i konkretnije promatranje: kako izgleda budućnost Crkve i kako izgleda Crkva budućnosti?

III.

Crkva budućnosti

1) Crkva će zadržati svoju temeljnu strukturu kao zajednica vjernika. U tome je uključena temeljna struktura vjerovanja, slušanja, povijedanja i poslanja, kao i struktura primanja i darivanja. Ali ta zajednica u tom svojem svojstvu neće biti u prvom redu nošena sredinom, običajem ili tradicijom, kao što je to bilo u vrijeme kad je pripadnost narodu bila gotovo identična s pripadnošću Crkvi, što je došlo do izražaja u praksi krštenja doživljenoj kao samoj po sebi razumljivoj. Crkva kao zajednica vjernika bit će zajednica onih koji svjesno i odlučno vjeruju — a da ne odbaci ili podcijeni takozvane rubne kršćane.

2) Crkva kao zajednica onih koji vjeruju ne samo zbog vanjštine ili običaja neće više biti Crkva masa, nego Crkva manjine unutar mnogostrukog pluralizma nazorâ na svijet. To ne smijemo razumjeti kao krivo shvaćeni mentalitet elite, nego kao činjenicu danu s ozbiljno i svjesno življenom vjerom. Ta zajednica Crkve koja neće živjeti iz običaja, nego iz odlučnosti i uvjerenja, niti će se oslanjati na privilegije ili tuđe darove, nego će živjeti snagom svoje slobode, moći će ispuniti funkciju autentičnosti, da se ne identificira sa svijetom i s onim što svatko zna i čini, već da bude — biblijski rečeno — sol zemlje, svjetlo svijeta, da ljudima pruži ponudu i orijentaciju koje proizlaze iz perspektiva i konsekvencija kršćanske vjere, koje znače i ostvaruju otvaranje slobode protiv svjesnih i nesvjesnih prisila s kojima čovjek živi. Iz toga ne smijemo učiniti ni neki eliterni mentalitet, ni krivo shvaćenu romantiku katakomba. No treba da u vjeri prihvatimo povijesni proces koji se odvija pred našim očima, a znači rastanak od mnogih običnih predodžbi o Crkvi dosad smatranih vječnim ili neotuđivim, ali ne znači svršetak Crkve kao zajednice vjernika kojih je vjera usmjerena na Isusa Krista.

Danas se nazire slična situacija kakva je bila i u vrijeme propasti Rimskog carstva, kad je ne mali broj kršćana i teologa mislio da svršetkom tog carstva — u međuvremenu povezanog s Crkvom — dolazi i svršetak Crkve. Augustin je tada pisao: »Nemoj se držati starog svijeta, već se obnovi i postani mladim u Kristu.«

To je šansa i zadatak u pogledu budućnosti Crkve u kojoj će mnogo toga propasti što joj je od povijesnog, kulturnog i društvenog priraslo i od čega je ona dobila na moći i utjecaju. No propast toga ne mora značiti i njenu propast ukoliko se ona ne identificira s takvim povijesnim ostvarenjima. Preokret može biti početak nečeg novog, u čem bi ta nescri-

vena »vlastitost« Crkve mogla postati prozirnijom. Crkva može na novi način opaziti »razlikovanje kršćanskog«, koje ujedno znači neograničeno priklanjanje i otvorenost svijetu u smislu službe ljudima.

Reći to o budućnosti Crkve na temelju vjere u osobu i djelo Isusa Krista ne znači da moramo računati i s mogućnošću da bi Crkva mogla nestati u čitavim regionima svijeta u kojima je dosad postojala. I zato imamo dovoljno povijesnih primjera, pogotovo u onim predjelima u kojima je nekoć Augustin bio biskup. Ali povijest od 2000 godina pokazuje također da onda na drugim mjestima i regionima svijeta Crkva može nanovo nastati. Izgleda da se danas u crkvama Afrike i Južne Amerike otvara nova epoha Crkve (usp. W. Bühlmann, Wo der Glaube wächst).

3) Iz istog razloga treba reći da budućnost Crkve kao manjine ne stoji u protuslovlju s njezinim pozivom i poslanjem da bude svjetska Crkva, jer takva je upravo bila situacija početka, o kojem nam svjedoči Biblija. Crkva mora biti drukčija od sekte. Ona to i jest jer je njezin znak otvorenost, dijalog, priklanjanje svijetu, sve obilježja koja su moguća jedino ako se Crkva ne rastopi, nego ako dođe iz središta onog po čem je određena u vjeri; iz zajedništva s Isusom u riječi i sakramentu. Bez koncentracije Crkve na svoje vlastito središte postat će njeno priklanjanje svijetu »bulevarom«, da se poslužim riječju Bonhoeffera.

4) Crkva budućnosti će, prema tome, sama po sebi biti siromašna Crkva i Crkva koja služi, kad otpadnu privilegiji, potpornji i »nasloni«, kao što je to danas slučaj u mnogim dijelovima svijeta. Ali to stanje Crkve nije otpad od njene prave biti ili njenog izvora, već je to situacija koju ona priznaje svojom vlastitom i koju je izričito formulirala na Drugom vatikanskom saboru.

Iz toga slijedi, kao konkretna konsekvencija, da Crkva mora stajati na strani siromašnih u potpunom i današnjem smislu te riječi, da se mora učiniti odvjetnicom siromašnih, potlačenih, progonjenih, nezaštićenih, izbačenih iz proizvodnog društva, nijemih i onih bez glasa. Ona će ovo uvjerljivije i vjerodostojnije zastupati što se više bude sama time rukovodila u svom djelovanju. Pomoć koju Crkva može pružiti i dati stoji pod uvjetima i mogućnostima sadašnjice i morat će biti pomoć koja se zauzima za reformu prilika, koja ne samo da povija rane nego ih i sprečava. Pri tom će upravo Crkva morati svratiti pažnju na to da je osobna i individualna pomoć neophodna i neodgodiva upravo pojedincu.

5) Crkva budućnosti — to slijedi iz rečenog — prikazat će se prije svega u različitim oblicima kao Crkva i zajednica u mjestu, kako god to »mjesto« shvatili, ne samo kao biskupiju i župsku zajednicu, nego i u različitim oblicima skupina i krajeva. Naglašavanjem Crkve kao mjesne Crkve, kao događaja, ne puštamo s vida kontekst s ostalim »mjestima Crkve« i svjetske Crkve. To uopće nije moguće jer su u svim mjestima gdje Crkva postoji na djelu isti motivi i oblikovne snage vjere i života usmjerenog na Isusa. Taj kontekst moraju prije svega ostvariti

službenici i predstojnici Crkve, osobito biskupi, a faktički je dan današnjim oblicima pokretljivosti i komunikacije. Crkva pak u obliku centralno organizirane veličine, koja teži za jedinstvom u smislu jedinstvenosti i uniformiteta, koja želi sve i sva jednako regulirati i odrediti, neće i ne može biti model Crkve budućnosti.

6) Iz toga slijedi da će se u Crkvi budućnosti pokazati puno veća raznolikost i mnoštvo nego dosad. Time se Crkva ujedno vraća svome biblijskom vrelu, u kojem se sa slikom Crkve susrećemo u crkvama. Počeci takvog mnoštva već su danas učinjeni. S time je ujedno povezano i iskustvo kako danas teško uspijeva uvježbavanje u tu mnogostrukost: u mnogostrukost jezika, spiritualnosti, liturgije, teologijâ, struktura, u kojoj treba sačuvati onu temeljnu strukturu koja je određena zakonom vjere i koja izriče kontekst »vjerovanja — slušanja — propovijedanja — poslanja«, davanja i primanja. Toj mnogostrukosti pridolazi i mnogostrukost službi. Crkva kao Crkva pape i klera završava se u tom smislu kao da je Crkva samo stvar i resor pape ili klera i kao da bi se jedino na temelju toga mogla odrediti. Crkva budućnosti bit će Crkva u kojoj će svaka crkvena služba biti prihvaćena samo kao služenje Bogu i ljudima i kao nasljedovanje Krista i u kojoj će svoj oblik dobiti ona hijerarhija koju je Isus ovako odredio: »Tko među vama želi biti najveći, neka bude sluga sviju.« Nužnost mnogostruke službe proizlazi iz diferenciranosti današnjeg ljudskog društva, iz nemogućnosti da danas pojedinac sam sve učini, iz smanjivanja svećeničkih zvanja, iz činjenice tjeskobno velikog broja napuštanja svećeničke službe, kao i, pozitivno, iz angažmana laika, iz njihove spremnosti da stvar Crkve, Evandjelja i vjere učine svojim.

Da bi ta mnogostrukost služila izgrađivanju i jedinstvu i da bi bila njihov izraz, a ne protivnost, potrebno je da u mjesnoj Crkvi, u regionima i u čitavoj Crkvi postoji svijest jedinstva i jedna najviša služba koja se trudi da služi jedinstvu, miru, da različito i mnogostruko dovede do mogućeg priznanja. Tako shvaćena Petrova služba u općem kršćanstvu već je danas uočena kao prava ekumenska mogućnost i šansa. Tako je bilo u katoličko-luteranskom dijalogu u Americi. Prije nekoliko godina to još ne bi nitko smatrao mogućim. To daje, unatoč svemu, temelj i smjelost nadi i budućnosti.

Bilo bi stoga paradoksalno kad bi Crkva u vrijeme, u kojem su ljudi postali svjesni jedinstva svijeta i naroda te traže uvijek nove forme organizacije kako bi to jedinstvo učinili živim i djelotvornim, postavila decentralizaciju i partikularizaciju jedinom programatskom točkom svoga sadašnjeg i budućeg oblika i strukture i kad ne bi više imala smisla za ono što može značiti i takva organizacija i službena reprezentacija takvog jedinstva. U zadatke i mogućnosti jedinstva u mnoštvu i mnoštva u jedinstvu spada »razlikovanje kršćanskog«, refleksija i odluka o tom kad mnoštvo nije više izraz nego protivnost jedinstva. No sve ovisi o tome kako se ta služba shvaća i izvršuje: da li na način pape Bonifacija VIII. ili Ivana XXIII.

To za budućnost Crkve važno pitanje posebno je jasno artikulirao tübinški teolog J. A. Möhler u svojem spisu »Jedinstvo Crkve i princip katolicizma«. U crkvenom životu moguća su dva ekstrema i oba znače egoizam; to su: kad svatko ili kad jedan želi biti sve; u tom drugom slučaju postaje veza jedinstva tako tijesna i ljubav tako topla da se je-dva možeš obraniti od ugušenja; u prvom slučaju sve se raspada i postaje tako hladno da se smrzavaš; jedan egoizam rađa drugi; ali ne moraju ni pojedinac ni svi htjeti biti sve; sve mogu biti samo svi, a jedinstvo svih samo cjelina. To je ideja katoličke Crkve.

7) Još uvijek razdijeljeno kršćanstvo najveća je smetnja za budućnost Crkve. Različitost konfesija kao takva ne mora se, međutim, samo i u svemu smatrati nesrećom. Ona je, povijesno gledano, morala doći. Danas su na djelu mnoge aktivnosti da se uoči ono što je različitim konfesijama zajedničko, a što se kroz dugo vrijeme zanemarilo, da se naglasi ono što nas sjedinjuje. Crkva budućnosti — i u tome moramo vidjeti ono najvažnije za budućnost Crkve — morat će biti Crkva ne u tom smislu da jedna konfesija apsorpira drugu, nego Crkva u kojoj konfesije, koje su dosad živjele u protivnosti jedna drugoj i time obrazlagale pravo i potrebu svoga posebnog opstojanja, više neće biti faktori dijeljenja, nego subjekti legitimnog i hvalevrijednog pluraliteta u jedinstvu. Taj proces dopušta izgrađenu tradiciju i vlastiti profil, ali se kreće prema međusobnom priznavanju. Taj se proces ne odvija u znaku nestajanja i izjednačavanja, na svršetku kojih stoji bezobličnost, nego u znaku produbljivanja i zajedničkog djelovanja. To se danas događa na različite načine, osobito zajedničkim odgovorom na izazov sadašnjosti što ga moraju dati svi kršćani i Crkve, na izazov sekularizma, ateizma, pozitivizma i kritike religije. Pri tom se postavljaju pitanja koja pogađaju ono središte i onaj temelj iz kojeg žive Crkve i kršćani i iz kojeg oni moraju dati svoj odgovor. A takav je izazov — u isti čas zadatak i šansa — danas djelotvorni ekumenizam koji ne vodi u potpuno bezoblično poslijeekumensko doba, nego u doba jedne Crkve čije jedinstvo nije ugroženo mnoštvom, čije mnoštvo nije ugušeno jedinstvom. Pod tim uvjetima možemo pristati na iskaz: budućnost Crkve znači jedna Crkva ili nijedna Crkva.

8) Iz tog slijedi također: Crkva budućnosti kao zajednica vjernika neće se iskazati time da se sadržaj njene vjere razvija uvijek više i ekstenzivnije u tisuću grana i oblika vjerovanja, nego da vjera Crkve živi iz koncentrata središta koje je jedino u stanju da bude doraslo budućnosti. Možemo njegovati periferiju ako središte vrijedi očito i besprigovorno. Kad to više nije slučaj, kao u budućnosti koja je već počela, onda takvo njegovanje više nije na mjestu. Današnji napor oko onog što nazivamo »hijerarhija istina«, napor oko koncentracije vjere, treba cijeniti kao napore koji ne teže za pojeftinjenjem ili minimaliziranjem, »rasprodajom«, nego za intenziviranjem vjere. Pri tom se danas pokušava da ono što shvaćamo, spoznajemo i doživljavamo u središtu stavimo u kontekst po-

vijesti, sadašnjosti i budućnosti i da to time učinimo i vidljivim i prepoznatljivim.

9) Crkva budućnosti morat će, ili je faktički već morala, odložiti sve što je sjeća vremena njezine imperijalne feudalističke monarhijske ili apsolutističke prošlosti, u kojoj je smatrala da je našla pravu strukturu same sebe, i to u tolikoj mjeri da za nju ne dolazi nijedna druga struktura u pitanje osim ove, jer nijedna druga nije legitimna: pri tom je nestalo iz svijesti razlike i distancije prema stvarnoj Crkvi.

Kad bismo htjeli sve demokratske modele i bitne strukture današnjice bez razmišljanja nekontrolirano prenijeti na Crkvu i u tome vidjeti spas za sadašnjost i budućnost, učinili bismo istu pogrešku samo pod drugim — demokratskim — predznakom.

To nam ne brani da kažemo: ako je Crkva Božji narod, onda toj Crkvi pristaje da se kod nje očituje i ostvari sudjelovanje, surađivanje i odgovornost vjernika i da se za to izrade modeli. Tada će Crkva živjeti iz žive vjere, ufanja i ljubavi svijuu. S druge strane: samo ako se to zbiva i ostvari — a unatoč svemu to se ostvaruje u značajnom i nadobudnom smislu — ako Crkva ne živi samo iz funkcije aparata, organizacije, od milosti hijerarhije ili automatizmom novih struktura, nego iz vjere, ufanja i ljubavi svijuu, imat će budućnost. Iz toga slijedi da pitanje budućnosti Crkve postaje živim i trajnim zadatkom. U ispunjavanju tog zadatka pripremat će se Crkva budućnosti.

10) Pri pokušaju da se opiše budućnost Crkve koja je povezana s temom Crkve budućnosti, potrebno je izraziti posljednji načelni pridržaj. Taj se pridržaj temelji na tome da budućnost — pored svih mogućnosti planiranja i proračunavanja na temelju danih činjenica: budućnost je već počela — ostaje nepoznata budućnost. Budućnost je uvijek više nego što dopušta zaključak sada izveden iz poznatih premisa, više od rezultata koji proizlaze iz činjenica planiranja i iz empirijsko statističkih osnova, više od proračuna iz povijesti i sadašnjosti, koji bi isključili svaki iznenađujući efekt. Kad ne bismo to priznavali i s time računali, ne bismo shvatili slobodu i novost koja je dana s čovjekom kao subjektom, a ne samo objektom povijesti. Ta povijest sa svoje strane nije određena samo zakonima i određenjima, nego i iznenađujućim događajima i novim obratima, koje ne možemo očekivati i proračunati, koji su, dakle, nepredvidivi. Ta se činjenica tijekom povijesti — i u tome je ona učiteljica — već često ostvarila. Najnoviji primjer za to je djelo starog pape Ivana XXIII., kojega su izabrali kao privremeno rješenje.

Zato je perspektiva budućnosti koja ispušta iz vida tu dimenziju slobodnog, novog, iznenađujućeg, a oslanja se samo na proračunljive zakonitosti, nepotpuna. Ona ne prosuđuje pravilno dani predmet u cjelini. A tko izričito računa s tim momentom iznenađujućeg i novog, koji po svojoj biti pripada povijesnoj sudbini vjere, a time i zajednici vjernika, tj. Crkvi, već je sam sebi postavio najznačajniji prigovor protiv svojih izjava pa ga radi toga to novo i nepredvidivo neće opovrći, nego potvrditi.

Perspektive koje smo mi ovdje pokušali skicirati to stavlja u pitanje — ali ujedno oslobađa od neproblematičnog optimizma i naivnog naprednog mišljenja koje napretkom tehnike mjeri napredak čovjeka i njegova svijeta i time se zanosi, oslobađa i od pesimizma koji može postati očajem kad sebi predočimo kako perfekcija tehnike u sebi sadržava malo odgovornosti, savjesnosti i etičke snage čovjeka.

Primijenjeno na Crkvu, to znači: znakovi te budućnosti, mjereni prognozama i činjenicama današnjice, mogli bi nas obeshrabiliti; iznenađenja na koja je čovjek sposoban kao biće koje misli, vjeruje, nada se i ljubi i do kojih se može uzvinuti zajednica vjernika, iz neiscrpiiva Kristova bogatstva i iz sile njegova Duha, daju ohrabrenje za nadu i protiv svake nade.

Kad smo prije 40 godina (1936.) bili zaređeni za svećenike, Treći Reich bio je na vrhuncu svoje moći, svoga utjecaja i svoje fascinacije. Budućnost Crkve u čiju smo službu stupili izgledala je, ljudski gledano, bez šanse. Svaki nas je mogao smatrati beznadnim ludacima koji su se posvetili nečemu što je sigurno osuđeno na propast. Kako smo često to čuli i osjetili kao kapelani: u školi, u javnosti, u svagdašnjem tisku ispunjenom škandaloznim pričicama, na ulici. Sjećam se još kako je pri skupljanju za Karitas na Königstrasse u Stuttgartu jedan SA-ovac pljunuo na me i rekao: »Poslat ćemo te mi već onamo kamo spadaš.«

Pa ipak, mi smo tada bili, ako pravilno gledam, puni hrabrosti, nade i pouzdanja. Nismo se dali obeshrabiliti — nije to bio samo znak naše mladosti, bio je to plod naše vjere, koja nije dopustila da je zbuni čarobnost sjaja, moći i uspjeha onih koji su tada vladali i svime gospodarili. Premda je izgledalo da sve govori protivno, prihvaćali smo smisao pjesme: »Wir sind bereit, rufen es weit, Christus der Herr auch unserer Zeit.« (»Spremni smo svi navijestiti: Krist je gospodar vječni našeg vremena.«) Gledajući unatrag i uspoređujući s današnjicom, to je držanje bilo silno.

Sada — nakon 40 godina — živimo u drukčijem vremenu: neugroženi izvana, ali puni problema i brige za zadatke i ciljeve za koje smo se nekad odlučili, a katkad pritisnuti umornošću i resignacijom. Želim vama i sebi životnost i nadu koje nisu vezane za godine života i njihove posljedice, nego koje potječu iz duha, srca i duše a zasnivaju se na vjeri čiji temelj i sadržaj nadilazi vremena i svakog su dana novi. Svoje želje formulirao bih riječima molitava koje su starije od 2000 godina: O, kako su ljudi ipak sebi slični — to je riječ psalma: »Ti si, Gospodine, ufanje moje, uzdanje od moje mladosti! Ne zabaci me u danima moje starosti!« (Ps 71)

S njemačkog preveo
Ivan Macan